

Відгук офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри дошкільної педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка Загородньої Людмили Петрівни про дисертацію Іванчук Сабіни Айдинівни «Теорія та практика професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти та спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка

З метою здійснення експертизи дисертації Іванчук Сабіни Айдинівни було проаналізовано її зміст, реферат й основні наукові праці дисертантки. Узагальнені результати подано у викладених далі положеннях.

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей наук. Науково-технічний прогрес, війни створюють умови для розвитку глобальної екологічної кризи, наслідком якої є продовольчі та демографічні проблеми, опустелювання, знеліснення, парниковий ефект, руйнування озонового екрану, дефіцит природних ресурсів, скорочення біологічного різноманіття тощо. За таких умов актуалізується глобальна проблема людства, пов'язана з його виживанням, – створення екологічної безпеки, реалізація принципів сталого розвитку. Її вирішення великою мірою залежить від педагогів, які виховують молоде покоління й мають формувати в дітей природничо-екологічну компетентність, вагомим складником якої є екологічно доцільна поведінка. Актуальність обраної дисертанткою теми зумовлена запитом суспільства на сучасних фахівців дошкільної освіти, підготовка яких має здійснюватися відповідно до вимог екоцентричної парадигми, ідей освіти для сталого розвитку, освітніх інновацій XXI століття. Результатом означеної підготовки мають стати вихователі з високим рівнем професійно-екологічної культури, готовності до виховання екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку як важливої навички, орієнтованої на сталий розвиток.

Значущість та актуальність обраної теми для Української держави задекларовано в нормативно-правових документах (Декларація міжнародної

конференції ООН «Навколишнє середовище і розвиток», Концепція екологічної освіти в Україні, «Заява про освіту для сталого розвитку», Стратегія сталого розвитку України до 2030 року, Закон України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року»).

Зазначене підсилюється низкою суперечностей, що потребують розв'язання. Зокрема, актуальним є розроблення ефективної цілісної структурно-функціональної системи, орієнтованої на професійну підготовку майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку в умовах педагогічного ЗВО.

Викладені аргументи переконують в актуальності й своєчасності дисертаційного дослідження Іванчук Сабіни Айдинівни «Теорія та практика професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами темами. Дослідження виконано згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри дошкільної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» як складова дослідження комплексної наукової теми «Професіоналізм педагога: теоретичні і методичні аспекти» (номер державної реєстрації 0115U003313), а також у межах реалізації комплексної наукової програми «Гуманізація навчально-виховного процесу у вищій школі» (номер державної реєстрації 0114U001251) науково-дослідної роботи кафедри педагогіки вищої школи ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет».

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

Дисертантка розробила й обґрунтувала концепцію професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, розробила й схарактеризувала систему означеної підготовки, спроектувала модель педагогічної системи підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, розкрила педагогічні умови її експериментальної реалізації.

Ефективність системи підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку експериментально перевірено.

Нові факти, одержані дисертанткою. Оцінюючи найвагоміші переваги дисертаційного дослідження, зазначимо наукову новизну й теоретичне значення результатів наукового пошуку. Заслужують на увагу вперше обґрунтовані концептуальні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку. Дослідниця розробила систему професійної підготовки, структуровану концептуально-цільовим, змістово-технологічним, оцінювально-результативним блоками й експериментально перевірила її ефективність. Іванчук С. А. визначила педагогічні умови реалізації запропонованої системи, увела до наукового обігу поняття «система професійної підготовки майбутніх вихователів до виховання ЕДП дітей-дошкільників» і «готовність майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки в дітей дошкільного віку».

Дослідниця чітко визначила та схарактеризувала компоненти (аксіологічний, когнітивний, поведінковий, особистісний), критерії (ціннісно-мотиваційний, інформаційно-знаннєвий, діяльнісно-практичний, рефлексійно-оцінний), відповідні показники та рівні готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку (високий, середній, низький).

У роботі уточнено дефініції основних понять досліджуваної проблеми («екологічно доцільна поведінка», «екологічно доцільна поведінка дітей дошкільного віку», «професійна підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників»); закономірності й принципи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти.

Іванчук С. А. вдосконалила зміст, організаційні форми та методи

освітнього процесу, що сприяють забезпеченню готовності студентів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників.

У дослідженні Іванчук С. А. набули розвитку питання теорії і практики професійної еколого-педагогічної підготовки майбутніх вихователів; наукові підходи, зміст, форми, методи, педагогічні технології, навчально-методичне забезпечення процесу формування готовності майбутніх вихователів до виховання екологічно доцільної поведінки в дітей дошкільного віку; обґрунтування сутності еколого-освітнього середовища професійної підготовки майбутніх вихователів у контексті формування екологічно доцільної поведінки дошкільників та визначення його основних компонентів (предметно-просторовий, організаційно-технологічний, дидактико-методичний, соціально-психологічний).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз змісту дисертації, публікацій спонукає до висновку про наукову обґрунтованість і достовірність положень, висновків і рекомендацій, репрезентованих авторкою. Вичерпно й переконливо обґрунтовано мету й завдання дослідження, окреслено суперечності, які потребують вирішення. Науковий апарат дисертації сформульовано коректно, що уможливлює чітке уявлення про структуру наукового дослідження, інструментарій його проведення і переконує в закономірності отриманих результатів. Задекларовані теоретико-методологічні основи дослідження створили підґрунтя для розроблення його концептуальних засад у єдності методологічного, науково-теоретичного і технологічного концептів. У вступі коректно представлено особистий внесок автора.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів. На особливу увагу заслуговує практична значущість результатів рецензованого дослідження, яка полягає в доборі та розробленні діагностичного інструментарію для виявлення готовності майбутніх педагогів дошкільної освіти до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку;

розробленні силабусу та методичного забезпечення постійно діючого семінару «Підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку»; змістовому наповненні еколого-педагогічним контентом освітніх компонентів фахового циклу («Вступ до спеціальності», «Педагогічна майстерність вихователя», «Ознайомлення дітей із суспільним довкіллям», «Педагогіка дошкільна», «Психологія дитяча»); створенні банку методичних матеріалів і навчально-методичних посібників для роботи з майбутніми вихователями в межах таких освітніх компонентів, як «Основи природознавства з методикою», «Українське народознавство у ЗДО», навчально-методичних матеріалів для роботи з дітьми дошкільного віку (лепбуки, вімельбухи, екологічні казки).

Наукова та практична цінність отриманих автором результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в системі професійної підготовки студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та неперервної післядипломної освіти педагогічних працівників, у процесі викладання фахових освітніх компонентів і курсів за вибором у педагогічному ЗВО; під час підготовки курсових проєктів, у самоосвітній діяльності студентів.

Експериментальні матеріали впроваджено в освітній процес ВНЗ України: ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (довідка № 01-10-431 від 21.12.2022); Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 557 від 20.12.2022); Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 09/1-513/3 від 27.12.2022); ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (довідка № 1/845 від 26.12.2022); Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 2660/01-38/08 від 29.12.2022); Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 01-12/37 від 29.12.2022); Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка № 219/04-а від 15.12.2022).

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура роботи є обґрунтованою й логічно вибудованою. Дисертація написана згідно з

нормативними вимогами. Вона містить анотації українською й англійською мовами, складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (868 найменувань), додатків. Заслуговує на увагу досить велика кількість джерел іноземною мовою – 69.

Перейдемо до аналізу основної частини дисертації, усі розділи й підрозділи якої взаємопов'язані та репрезентують послідовність вирішення поставлених у дослідженні завдань.

У **вступі** чітко й переконливо обґрунтовано актуальність проблеми, науково коректно сформульовано мету, яка корелює з іншими елементами наукового апарату й конкретизується в завданнях дослідження, виважено визначено його об'єкт і предмет. З достатньою повнотою схарактеризовано методи дослідження, зазначено його наукову новизну й практичну значущість, представлено відомості про апробацію та впровадження результатів роботи, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку як наукова проблема»** – досліджено науковий простір сучасного екологічного тезаурусу, визначено місце в ньому базового феномену «екологічно доцільна поведінка особистості», з'ясовано психолого-педагогічний статус поняття «екологічно доцільна поведінка дитини-дошкільника», уточнено зміст його складників, схарактеризовано досвід формування екологічно доцільної поведінки дитини в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Аналіз філософсько-соціологічного й екологічного підґрунтя досліджуваної проблеми дав можливість Іванчук С. А. визначити структурно-змістову сутність екологічно доцільної поведінки особистості як інтегрованого багатовекторного утворення, оптимальне функціонування якого відбувається в цілісному, відносно завершеному системному контексті соціоприродних взаємозв'язків («мета – мотив (потреба) – ставлення – поведінка (дії та вчинки) – результат») та підкреслити актуальність спрямування зусиль науковців і практиків на пошуки оптимальних технологій її виховання в контексті ідей сталого розвитку суспільства.

У роботі висвітлено найбільш ефективні зарубіжні здобутки і досвід роботи дошкільних закладів розвинених країн світу (США, Великобританія, Франція, Німеччина, Норвегія, Фінляндія, Японія, Китай). Констатовано, що формування екологічно доцільної поведінки в зарубіжних та українських дошкільних закладах відзначається різноманітністю методологічних підходів, напрямів, форм, технологій, проникненням ідей екологічної етики в цільовий, змістовий та діяльнісний контент, залученням родини та спільноти до процесу виховання в дитини правил і норм дбайливого та відповідального ставлення до довкілля.

У другому розділі – **«Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку»** – детально представлено результати дослідження проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку в науково-практичному доробку. Іванчук С. А. схарактеризувала методологічні підходи (системний, синергетичний, особистісно-діяльнісний, аксіологічний, культурологічний, компетентнісний, середовищний, технологічний) до процесу професійної підготовки майбутніх вихователів в аспекті формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Ключове поняття «готовність майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку» потрактовано як професійно-особистісне цілісне інтегративне новоутворення, що характеризується наявністю сформованих (привласнених) мотиваційно-ціннісних диспозицій, когнітивно-інтелектуальних характеристик, поведінкових патернів і рефлексійно-оцінних дій, що оприявнюються в здатності суб'єкта професійної діяльності до ефективного формування означеного сегмента життєдіяльності дошкільників.

Схарактеризовано компоненти готовності (аксіологічний, когнітивний, поведінковий, особистісний), критерії (ціннісно-мотиваційний, інформаційно-знаннєвий, діяльнісно-практичний, рефлексійно-оцінний) з відповідними

показниками. Згідно з обраними критеріями і показниками схарактеризовано високий, середній і низький рівні готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

У третьому розділі – **«Науково-теоретичне обґрунтування системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку»** – обґрунтовано концептуальні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, розроблено й схарактеризовано відповідну систему професійної підготовки, розкрито педагогічні умови її експериментальної реалізації.

Ключове поняття «професійна підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників» визначено як цілеспрямовану системну діяльність суб'єктів освітнього процесу (студентів і викладачів ЗВО), зорієнтовану на гарантоване формування готовності майбутніх фахівців до виховання екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, що є невіддільним складником еколого-педагогічної компетентності та підставою для подальшого вдосконалення професійно-екологічної майстерності.

Як концептуальну основу дослідження авторка визначила три системоутворювальні концепти: методологічний, науково-теоретичний і технологічний.

Модель авторської системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку представлена трьома блоками: концептуально-цільовим (засадничий), змістово-технологічним (стрижневий), оцінювально-результативним, кожний з яких структуровано певними складниками.

У четвертому розділі – **«Експериментальна перевірка ефективності системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку»** – репрезентовано програму, перебіг і результати дослідження рівня готовності майбутніх

вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників, подано зміст дослідно-експериментальної роботи, схарактеризовано результати апробації авторської системи професійної підготовки й доведено її ефективність.

Результати формувального етапу експерименту засвідчили істотні зміни в експериментальних групах, де було реалізовано авторську систему професійної підготовки, що підтверджено методами математичної статистики (критерій Пірсона χ^2 , міри центральної тенденції та міри мінливості, критерій Стьюдента). Аналіз результатів педагогічного експерименту засвідчує ефективність апробованої системи, виконання завдань дослідження і реалізацію його мети.

На схвальну оцінку заслуговує чимала кількість додатків (39 на 135 сторінках), які досить повно відображають зміст педагогічного експерименту. Список використаних джерел укладено з дотриманням встановлених вимог. Варто зазначити, що загальні висновки віддзеркалюють логіку та повноту розв'язання завдань дослідження, самостійність і наукову зрілість дисертантки.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Результати дослідження оприлюднено в 31 науковій праці (з них 24 – одноосібні), серед яких: 1 монографія, 1 розділ у колективній монографії, 3 навчально-методичні посібники, 20 статей (з них 14 – у фахових виданнях України, 3 статті в науковому періодичному виданні іншої держави з напрямку, за яким підготовлено дисертацію, 3 статті у виданнях, унесених до наукометричних баз Scopus/Web of Science) та 5 публікацій апробаційного характеру в збірниках міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Реферат з достатньою повнотою відображає основні положення дисертації, які детально викладено, розкрито й переконливо обґрунтовано в її тексті.

Кількість та обсяг публікацій, їх зміст та якість відповідають чинним вимогам і репрезентують основні положення дисертації.

Зазначимо, що загальний обсяг основного тексту дисертації відповідає вимогам до написання наукових робіт, які подаються на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти та спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. Наголошуємо на відсутності академічного плагіату.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Попри зазначені позитивні якості рецензованої розвідки, уважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання дискусійного характеру.

1. Зважаючи на задеклароване в Законі «Про освіту», Стандарті вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти» визначення поняття «компетентність» та на компетентнісний підхід як один з базових у підготовці сучасних вихователів закладів дошкільної освіти, доцільно було б результатом фахової підготовки визначити не готовність, а професійно-екологічну компетентність майбутніх вихователів або компетентність щодо формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

2. Доцільність уведення семінару-практикуму «Підготовка майбутніх вихователів до формування ЕДП дітей дошкільного віку» (п. 4.2) і відповідного наповнення низки фахових дисциплін змістом, спрямованим на підготовку майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, була б більш переконливою, якби базувалася на аналізі освітньо-професійних програм підготовки майбутніх бакалаврів дошкільної освіти та робочих програм відповідних освітніх компонентів інших ЗВО України.

3. Аналіз стану підготовки вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку значно збагатився б, якби містив

характеристику зарубіжного досвіду підготовки педагогів до роботи з екологічного виховання дітей дошкільного віку.

4. Обґрунтовуючи необхідність підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку та моделюючи її зміст, доцільно було б звертатися не тільки до Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 012 Дошкільна освіта для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, але й до Професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» та освітньо-професійних програм підготовки майбутніх вихователів закладів вищої освіти, у яких проводився експеримент.

5. У п. 4.2 авторка досить ґрунтовно характеризує зrealізовані форми організації навчальних занять, зокрема лекції (лекція-огляд, лекція-діалог, лекція-дискусія, лекція-брифінг, лекція-візуалізація, відеолекція), практичні, семінарські заняття, розкриває методику їх проведення із застосуванням широкого спектру різноманітних сучасних методів і педагогічних технологій для онлайн-ового й офлайн-ового навчання, тоді як самостійній роботі приділено недостатньо уваги. На с. 453 представлено лише різновиди індивідуально-дослідницьких завдань, різних за типами і характером, а на с. 464 названо групові проекти, пов'язані з реалізацією інноваційних технологій в освітньому просторі ЗДО. Уважаємо, що варто було б більш детально схарактеризувати завдання для самостійної роботи студентів, а в додатках розмістити методичні рекомендації до їх виконання.

6. Для забезпечення вірогідності отриманих результатів, на наш погляд, було б оптимальним здійснювати оцінювання готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку за чотирма рівнями.

Проте зазначимо, що висловлені зауваження мають дискусійний характер та суттєво не впливають на загальну високу оцінку рецензованої дисертації. Робота має безсумнівну наукову новизну й практичну значущість.

Висновок про відповідність дослідження чинним вимогам.

Дисертація Іванчук Сабіни Айдинівни «Теорія та практика професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe науково-практичне значення, заслуговує на позитивну оцінку та відповідає вимогам, передбаченим п. 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» № 1197 від 17 листопада 2021 р., а її авторка, Іванчук Сабіна Айдинівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти та спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри дошкільної
педагогіки і психології Глухівського
національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка

Людмила ЗАГОРОДНЯ

Свідчу вірність підпису *Загородня Л.В.*
« 22 » 12
Начальник відділу кадрів

С.А. Іванчук, зав. кафедри